

150. löggjafarþing 2019–2020.
Þingskjal x — x. mál.
Stjórnarfrumvarp.

Frumvarp til laga

um mannanöfn.

Frá dómsmálaráðherra.

I. KAFLI

Nafngjöf.

1. gr.

Skylda til að bera nafn.

Skylt er að gefa barni nafn innan sex mánaða frá fæðingu þess. Barn skal bera hið minnsta eitt eiginnafn og eitt kenninafn.

2. gr.

Tilkynning um nafngjöf.

Þeim er fara með forsjá barns er rétt og skylt að tilkynna Þjóðskrá Íslands um eiginnafn eða eiginnöfn þess og hvernig skrá skuli kenninafn eða kenninöfn.

3. gr.

Fullt nafn og birtingarnafn.

Við tilkynningu nafns til Þjóðskrár Íslands skal gefa upp fullt nafn, sbr. 2. gr. Nöfnin skulu rituð með bókstöfum íslenska nútímastafrófsins með viðauka, þar sem viðaukinn er stafirnir c, q, w og z. Nafnið má hvorki vera stakur bókstafur eða skammstafanir né tölustafir eða greinarmerki. Að jafnaði má ekki afbaka hefðbundinn rithátt nafna. Þjóðskrá Íslands getur leitað álits nafnfræðisviðs Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum áður en nafn er skráð telji hún tilefni til.

Við tilkynningu nafns skal enn fremur gefa upp birtingarnafn. Birtingarnafn skal dregið af fullu nafni einstaklings og fela í sér að minnsta kosti eitt eiginnafn og eitt kenninafn hans. Sé óskað eftir að birtingarnafn sé skammstafað eða stytt með tilteknum hætti skal það tilgreint í tilkynningunni. Ef Þjóðskrá Íslands er ekki unnt að skrá birtingarnafn manns að fullu eða með þeim hætti sem óskað er eftir og ekki næst samkomulag um skráninguna fer um hana samkvæmt reglum sem ráðherra setur að höfðu samráði við Þjóðskrá Íslands.

Ráðherra er heimilt að setja reglugerð um nánari framkvæmd þessa ákvæðis.

4. gr.

Eiginnöfn.

Eiginnafn skal vera í nefnifalli, án greinis og auðkennt með stórum upphafsstaf.

Eiginnafn má ekki vera svo svipað heiti á lögaðila sem nýtur verndar hér á landi eða heiti á samtökum eða sambærilegum lögaðilum eða almennt þekktu listamanns nafni, ef gera má ráð fyrir að lögmætir hagsmunir bíði tjón af.

Eiginnafn má ekki vera þannig að það geti orðið nafnbera til ama eða sé bersýnilega óviðeigandi sem nafn.

Berist Þjóðskrá Íslands tilkynning um nafn barns skv. 2. og 3. gr., sem hún telur verulegar líkur á að geti heyrt undir ákvæði 3. mgr., skal hún kveða upp úrskurð svo fljótt sem við verður komið um hvort nafnið skuli heimilað. Þjóðskrá Íslands getur leitað álits nafnfræðisviðs Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum áður en úrskurður er kveðinn upp. Heimilt er að kæra úrskurðinn til ráðuneytisins.

5. gr.

Kenninöfn.

Kenninöfn eru tvenns konar, kenning til foreldris eða foreldra og ættarnafn eða ættarnöfn. Kenninafn skal auðkennt með stórum upphafsstaf.

Heimilt er að kenna sig með eftirfarandi hætti:

- a. til annars foreldris,
- b. til beggja foreldra,
- c. bera ættarnafn,
- d. bera fleiri en eitt ættarnafn,
- e. til foreldris og bera ættarnafn eða ættarnöfn,
- f. til foreldra og bera ættarnafn eða ættarnöfn.

Heimilt er að bera kenninafn annað en það sem tilgreint er í 2. mgr. ef sérstaklega stendur á.

Kenning til foreldris er mynduð þannig að á eftir eiginnafni eða eiginnöfnum kemur nafn foreldris eða foreldra í eignarfalli, að viðbættu son ef karlmaður er, dóttir ef kvenmaður er eða bur ef skráning kyns er hlutlaus. Einnig er heimilt að nota sem kenningu eingöngu nafn foreldris í eignarfalli.

Ef kenninafn er dregið af erlendu eiginnafni foreldris er heimilt að aðlaga það að íslensku máli á sambærilegan hátt og segir í 4. mgr. Þjóðskrá Íslands getur leitað álits nafnfræðisviðs Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum áður en af skráningu verður.

Heimilt er að taka upp ættarnafn sem kenninafn, sbr. 1. mgr. Berist Þjóðskrá Íslands beiðni um upptöku ættarnafns, sem skráð er í þjóðskrá við gildistöku þessara laga, skal beiðanda tilkynnt að erindið verði ekki afgreitt að svo stöddu ef ættartengsl eða vensl liggja ekki fyrir sem heimila notkun nafnsins. Þetta á við um ættarnöfn sem skráð voru samkvæmt leyfisbréfi með heimild í eldri lögum um mannanöfn eða voru skráð í þjóðskrá án sérstakrar opinberrar heimildar. Þjóðskrá Íslands skal þá birta þeim sem ber eða bera ættarnafnið, og eru lögráða, framangreinda beiðni á vefsíðunni Island.is, og tilgreina að ættarnafnið verði skráð hjá beiðanda ef stofnuninni berast ekki andmæli innan þriggja mánaða um að réttarins til ættarnafnsins verði gætt fyrir dómstólum. Þessi málsgrein á ekki við um ættarnöfn sem erlendir ríkisborgarar hafa borið með sér til landsins. Ráðherra er heimilt með reglugerð að setja nánari ákvæði um upptöku ættarnafna.

Heimilt er að taka upp kenninafn maka síns enda liggi samþykki hans fyrir því.

Um kenninöfn gilda sömu takmarkanir og fram koma í 2. mgr. 4. gr.

II. KAFLI

Nafnbreytingar.

6. gr.

Heimild til nafnbreytingar.

Heimilt er einstaklingi með leyfi Þjóðskrár Íslands að breyta skráðu eigin nafni og kenninafni sínu, þar með talið að taka upp nafn eða nöfn til viðbótar því eða þeim nöfnum sem hann ber eða fella niður nafn eða nöfn sem hann ber.

Breyting á eigin nafni og kenninafni barns undir 15 ára aldri er háð því skilyrði að séu forsjármenn þess tveir standi þeir báðir að beiðni um breytingu nafnsins. Beri forsjármaður barns fram ósk um breytingu á eigin nafni þess eða kenninafni og hafi orðið breyting á forsjánni frá því barninu var gefið nafn skal, ef unnt er, leita samþykkis þess foreldris sem með forsjána fór við fyrri nafngjöf. Þótt samþykki þess foreldris liggi ekki fyrir getur Þjóðskrá Íslands engu að síður heimilað nafnbreytinguna enda sé það talið í samræmi við hagsmuni og vilja barns. Ekki skal leita eftir samþykki ef það er talið vera til verulegs óhagræðis fyrir barnið.

Barn sem orðið er 15 ára getur óskað eftir breytingu á nafni sínu. Kynna skal þeim er fara með forsjá barnsins um breytingu á nafni liggi samþykki þeirra ekki fyrir.

Nú gengur móðir ófeðraðs barns í hjónaband og má þá kenna það til stjúpfareldris þess. Sama gildir ef móðir er í skráðri sambúð.

Heimilt er með leyfi Þjóðskrár Íslands að barn sem kennt hefur verið til kynforeldris sé kennt til stjúpfareldris eða sambúðarmaka foreldris. Leita skal samþykkis þess kynforeldris sem ekki fer með forsjá barnsins, ef unnt er, áður en ákvörðun er tekin um slíkt leyfi. Ef kynforeldri er ekki samþykkt breytingu á kenninafni getur Þjóðskrá Íslands engu að síður leyft breytinguna ef það er talið í samræmi við hagsmuni og vilja barns. Ekki skal leita eftir samþykki ef það er talið vera til verulegs óhagræðis fyrir barnið.

Ákvörðun samkvæmt 4. og 5. mgr. skal háð samþykki stjúpfareldris eða sambúðarmaka.

Heimilt er með leyfi Þjóðskrár Íslands að fósturbarn, sem er í varanlegu fóstri hjá fósturföreltrum, sé kennt til fósturfareldris. Leita skal samþykkis kynforeldra barnsins, ef unnt er, áður en ákvörðun er tekin um slíkt leyfi. Ef kynforeldri er ekki samþykkt breytingu á kenninafni getur Þjóðskrá Íslands engu að síður leyft breytinguna ef það er talið í samræmi við hagsmuni og vilja barns. Ekki skal leita eftir samþykki ef það er talið vera til verulegs óhagræðis fyrir barnið. Áður en ákvörðun er tekin er Þjóðskrá Íslands heimilt að leita álits barnaverndarnefndar sem fer með forsjá barns.

Sé barn yngra en 18 ára ættleitt eftir að því var gefið nafn má gefa því nafn eða nöfn í ættleiðingarleyfi í stað hinna fyrri eða til viðbótar nafni eða nöfnum sem það hefur áður hlotið.

Þegar barn er ættleitt skal það kennt til kjörforeldris nema kjörforeldrið óski eftir að barnið haldi fyrra kenninafni sínu.

Breyting á eign nafni og kenninafni barns skal háð samþykki þess hafi það náð þroska til að taka afstöðu til slíkrar breytingar.

Barn yngra en 15 ára getur með samþykki þeirra er fara með forsjá þess eða sérfræðinganeftndar skv. 9. gr. laga um kynrænt sjálfræði, nr. 80/2019, breytt eigin nafni sínu og kenninafni samhliða breytingu á skráningu kyns.

III. KAFLI

Skráning og notkun nafns.

7. gr.

Skráning kenninafns.

Við skráningu kenninafns barns í Þjóðskrá eftir fæðingu þess skal fara eftir ákvæðum 2. mgr. 5. gr. þar til tilkynnt hefur verið um kenninafn, sbr. 2. gr.

8. gr.

Tilkynning um breytingar.

Allar breytingar á skráningu nafns samkvæmt lögum þessum skulu tilkynntar Þjóðskrá Íslands.

Breyting á eiginnafni, millinafni eða kenninafni samkvæmt lögum þessum tekur ekki gildi fyrr en hún hefur verið færð í Þjóðskrá.

9. gr.

Ritun nafna í opinberum skrá.

Á öllum opinberum skrá og öðrum opinberum gögnum skulu nöfn einstaklinga rituð eins og skráð birtingarnafn er í Þjóðskrá á hverjum tíma. Með sama hætti skal tjá nafn sitt í skiptum við opinbera aðila, við samningsgerð, svo og í öllum lögskiptum.

10. gr.

Breyting á ritun nafns.

Heimilt er að breyta ritun nafns í Þjóðskrá án þess að um sé að ræða eiginlega nafnbreytingu. Slík breyting á nafnritun skal fara eftir reglum sem ráðherra setur að höfðu samráði við Þjóðskrá Íslands.

IV. KAFLI
Ýmis ákvæði.

11 gr.

Dagsektir.

Tilkynni forsjármenn ekki nafn barns innan þess tíma sem um getur í 1. gr. skal Þjóðskrá Íslands vekja athygli forsjármanna barnsins á þessu ákvæði laganna og skora á þá að bæta þar úr án tafar. Sinni forsjármenn ekki þessari áskorun innan eins mánaðar og tilgreini ekki gildar ástæður fyrir drætti á tilkynningu nafns er Þjóðskrá Íslands heimilt, að undangenginni ítrekaðri skriflegri áskorun, að leggja dagsektir allt að 2.000 kr. á forsjármenn barns og falla þær á þar til Þjóðskrá Íslands hefur verið tilkynnt um nafn barns. Hámarksfjárhæð dagsekta miðast við vísitölu neysluverðs í janúar 2020 og breytist í samræmi við breytingar hennar. Dagsektir renna í ríkissjóð og má gera aðför til fullnustu þeirra.

Að öðru leyti varða brot við lögum þessum sektum nema þyngri viðurlög liggi við eftir öðrum lögum.

12. gr.

Skrá yfir eiginnöfn í Þjóðskrá.

Þjóðskrá Íslands skal halda skrá yfir eiginnöfn sem skráð hafa verið í Þjóðskrá. Skráin skal vera aðgengileg almenningi til upplýsinga án endurgjalds.

13. gr.

Samningar við önnur ríki.

Ríkisstjórninni er heimilt að gera samninga við önnur ríki um mörkin milli íslenskrar og erlendra mannanafnalöggjafar.

Ráðherra er enn fremur heimilt að kveða á með reglugerð um mörkin milli íslenskrar löggjafar um mannanöfn og löggjafar annarra þjóða á því sviði.

14. gr.

Reglugerð.

Ráðherra fer með mál er varða mannanöfn og er honum heimilt með reglugerð að kveða nánar á um framkvæmd þessara laga.

15. gr.

Kæruheimild.

Ákvarðanir Þjóðskrár Íslands samkvæmt lögum þessum er hægt að kæra til ráðuneytisins. Um kærufrest og málsmeðferð að öðru leyti fer eftir ákvæðum VII. kafla stjórnsýslulaga, nr. 37/1993.

16. gr.

Gildistaka.

Lög þessi öðlast gildi. . . .

17. gr.

Breyting á öðrum lögum.

.....

Greinargerð.

1. Inngangur.

Frumvarp þetta til laga um mannanöfn er samið í dómsmálaráðuneytinu. Með frumvarpinu er lagt til að sett verði ný lög um mannanöfn og að samhliða falli lög um mannanöfn, nr. 45/1996, úr gildi. Með frumvarpinu er stefnt að því að auka til muna frelsi við nafngjöf og afnema eins og mögulegt er þær takmarkanir sem felast í núgildandi löggjöf. Þannig er verið að koma til móts við þá gagnrýni sem komið hefur fram á gildandi lög um að þau feli í sér of strangar reglur og matskennd viðmið. Í þessu sambandi má benda á að réttur til nafns hefur verið talinn einn mikilvægasti þáttur sjálfsmýndar og varðar fyrst og fremst einkahagi nafnbera en síður almannahag. Talið hefur verið að réttur manns til nafns njóti verndar 1. mgr. 71. gr. stjórnarskrárinnar og 8. gr. mannréttindasáttmála Evrópu um friðhelgi einkalífs og verði hann aðeins takmarkaður með lagaheimild ef brýna nauðsyn ber til vegna réttinda annarra. Frumvarpið miðar að því að lög um mannanöfn hafi fyrst og fremst að geyma lágmarksákvæði um skyldu til skráningar nafna og að dregið verði úr afskiptum hins opinbera af mannanöfnum með hliðsjón af friðhelgi einkalífs.

2. Tilfni og nauðsyn lagasetningar.

2.1. Inngangur.

Undirbúningur að endurskoðun mannanafnalaga hefur staðið yfir í ráðuneytinu um nokkurt skeið. Í marsmánuði 2015 lagði innanríkisráðuneytið fram á vef sínum hugleiðingar sem ætlaðar voru til samráðs við almenning um hvort þörf væri á endurskoðun mannanafnalaga og um hugsanlegar breytingar á lögnum. Til umræðu og skoðanaskipta voru settir fram þrjú möguleikar:

a. Hvorki er talin þörf á endurskoðun ákvæða mannanafnalaga um nafngjafir né störf mannanafnanefndar. Þeir almannahagsmunir sem liggja að baki ákvæðunum eru óbreyttir en í störfum mannanafnanefndar verði framvegis lögð meiri áhersla á þau sjónarmið sem fram hafa komið í dómaframkvæmd.

b. Rétt er talið að gera tilteknar breytingar á mannanafnalögum, m.a. út frá þeim sjónarmiðum sem fram hafa komið hjá dómstólum. Áfram verða í löggjöf reglur um nöfn og nafngjafir en þær endurskoðaðar út frá sjónarmiðum í samfélaginu í dag. Þá verður hlutverk mannanafnanefndar jafnframt endurskoðað með hliðsjón af þessu.

c. Rétt er talið að fella úr mannanafnalögum takmarkanir á nafngjöf og gefa þannig fullorðnum einstaklingum og foreldrum barna frelsi til að velja nöfn sín og barna sinna. Mannanafnanefnd er þá óþörf og hún því lögð niður. Rétt er að geta þess að fyrir Alþingi liggur nú frumvarp 14 þingmanna til breytinga á mannanafnalögum þar sem þessi leið er lögð til.

Ráðuneytinu bárust 30 umsagnir. Mikill meiri hluti þeirra sem sendu inn umsagnir var meðmæltur síðasta möguleikanum og taldi þörf á auknu frelsi einstaklinga til nafngjafa. Í framhaldinu fór ráðuneytið í víðtækara samráð í samstarfi við Félagsvísindastofnun Háskóla Íslands, þar sem leitast var við að kanna nánar skoðanir fólks til breytinga á lögum um mannanöfn. Gerð var könnun sem náði til 1.437 einstaklinga, 18 ára og eldri, og svöruðu 873 eða 61%. Niðurstöður könnunarinnar leiddu í ljóst að meiri hluti þátttakenda, eða 60% svarenda, vildi að reglur um mannanöfn yrðu rýmkaðar. Í júní árið 2016 kallaði innanríkisráðuneytið síðan eftir samráði á vef ráðuneytisins um drög að frumvarpi til breytinga á mannanafnalöggjöf. Gerði frumvarpið ráð fyrir að lög um mannanöfn yrðu felld brott en að lágmarksákvæði um skyldu til nafngjafar, form og skráningu nafna í þjóðskrá og um nafnbreytingar yrðu felld inn í lög um þjóðskrá og almannaskráningu (þau lög voru felld brott með lögum um skráningu einstaklinga nr. 140/2019). Fjöldi umsagna barst um frumvarpsdrögin og er inntak flestra þeirra á þann veg að talin væri þörf á rýmri reglum um skráningu nafna.

Á haustmánuðum árið 2019 ákvað dómismálaráðherra að vinnu við endurskoðun laga um mannanöfn skyldi fram haldið. Voru áform um að leggja fram frumvarp til laga um mannanöfn með það að markmiði að rýmka heimildir til skráningar nafna og kenninafna kynnt öðrum ráðuneytum og lögð fram á samráðsgátt Stjórnarráðsins 29. nóvember – 13. desember 2019 (mál nr. 297/2019) og almenningi gefinn kostur á að koma að athugasemdum. Alls bárust sjö umsagnir. Benda flestar þeirra til að almennt sé talin þörf á að rýmka reglur um mannanöfn. Af öllum þeim umsögnum sem sendar hafa verið ráðuneytinu um breytingu á lögum um mannanöfn má þó greina að skiptar skoðanir eru um það hversu langt eigi að ganga í þeim efnum.

2.2. Þróun löggjafar um mannanöfn.

Heildarlöggjöf um mannanöfn var fyrst sett hér á landi með lögum nr. 41/1913 og öðluðust þau gildi 1. janúar 1914. Lög nr. 54/1925 leystu þau af hólmi og giltu allt til þess er lög um mannanöfn nr. 37/1991 tóku við af þeim lögum. Í millitíðinni voru lögð fram stjórnarfrumvörp til nýrra laga um mannanöfn, á 75. löggjafarþingi árið 1955 (85. mál), og tvívegis árið 1971, á 91. og 92. löggjafarþingi (308. mál á 91. löggjafarþingi og 34. mál á 92. löggjafarþingi), en frumvörpin náðu ekki fram að ganga. Lögin frá 1991 þóttu mjög til bóta. Kynjamisrétti eldri laga þótti að mestu útrýmt, m.a. þar sem heimilað var að ættarnöfn gengju enn fremur í kvenlegg. Með lögnum var komið á ákveðinni festu, sem ekki hafði verið til staðar áður, en um langa hríð hafði ekki verið farið nákvæmlega að eldri lögum. Hins vegar þóttu lögin helst til ströng þegar á reyndi, ekki síst ákvæði um eiginnöfn, sem byggðust að miklu leyti á

fyrirgreindum frumvörpum að lögum um mannanöfn frá árunum 1955 og 1971. Ákvæði um mannanafnanefnd komu fyrst í lög nr. 37/1991, en hún hefur m.a. það hlutverk að semja mannanafnaskrá og skera úr álita- og ágreiningsmálum sem upp kunna að koma um nafngjafir og nafnritun. Fram að þeim tíma var það hlutverk presta að hafa eftirlit með að reglum laganna um nafngift væri fylgt. Ef ágreiningur reis um nafn var það hlutverk heimspekideildar Háskóla Íslands að skera úr. Núgildandi lög um mannanöfn, nr. 45/1996, tóku við af lögum nr. 37/1991. Í greinargerð með frumvarpi að lögum kemur fram að brýnt þyki að unnið sé að varðveislu íslenska mannanafnaforðans og íslenskra nafnasiða en hins vegar sé álitid farsælla að vinna að því markmiði með fræðslu og áróðri en með lögboði. Nafn manns sé einn mikilvægasti þáttur sjálfsmyndar hans og varði fyrst og fremst einkahagi hans en síður almannahag. Réttur foreldra til að ráða nafni barns hljóti að vera ríkur en réttur löggjafans til afskipta af nafngjöfum að sama skapi takmarkaður. Sumir nafnsiðir séu þó þess eðlis að þeir snerti ekki síður veigamikla hagsmuni samfélagsins en einkahagi manna og sé réttur löggjafans til afskipta af þeim þá meiri en ella. Sú nefnd sem samdi frumvarpið líti svo á að þetta eigi einkum við um íslenska kenninafnasiðinn (73. mál á 120. löggjafarþingi). Með lögum nr. 45/1996 var stefnt að því markmiði að auka frelsi í nafngiftum, einkum með því að heimila aðlöguð erlend nöfn, jafnvel þótt þau styddust ekki við hefð í íslensku máli. Einnig var með lögum heimilað að taka upp millinafn, en með því var reynt að draga úr notkun ættarnafna sem kenninafna og stuðla að því að þau yrðu fremur notuð sem millinöfn. Reynt var að jafna rétt manna eftir því sem kostur var, m.a. með því að auka rétt erlendra manna sem gerast íslenskir ríkisborgarar til að halda nafni sínu. Í gildandi lögum er kveðið á um framkvæmd nafngjafar og rétt og skyldu forsjármanna til að gefa börnum sínum nöfn. Ákvæði eru um frest til þess að gefa barni nafn og sett skilyrði um eiginnöfn og kenninöfn. Þar á meðal eru takmörk á fjölda nafna og reglur sem nöfn þurfa að uppfylla út frá hefðum og reglum íslensks máls. Ákvæði er um að óheimilt sé að taka upp nýtt ættarnafn hér á landi og að skráð ættarnöfn njóti sérstakrar verndar. Reglur eru um skráningu og notkun nafna og nafnbreytingar og um nafnrétt útlendinga sem gerast íslenskir ríkisborgarar og þeirra sem hafa erlent ríkisfang en eru búsettir hér á landi. Ákvæði eru um mannanafnanefnd og mannanafnaskrá.

Löggjöf um mannanöfn hefur tekið töluverðum breytingum frá setningu fyrstu laga um mannanöfn hér á landi. Um sögulegt yfirlit þeirrar löggjafar má vísa til fyrri frumvarpa að lögum um mannanöfn, bæði frumvarpa að lögum sem samþykkt hafa verið og til frumvarpa sem ekki náðu fram að ganga, sem áður er getið, en þar er meðal annars að finna nákvæma greinargerð um ættarnöfn.

<https://www.althingi.is/altext/75/s/pdf/0094.pdf>,

<https://www.althingi.is/altext/91/s/pdf/0835.pdf>,

<https://www.althingi.is/altext/92/s/pdf/0034.pdf>,

<https://www.althingi.is/altext/113/s/0028.html>,

<https://www.althingi.is/altext/120/s/0073.html>

2.3. Ættarnöfn.

Réttur til að bera ættarnöfn er mjög takmarkaður samkvæmt gildandi lögum um mannanöfn. Óheimilt er að taka upp nýtt ættarnafn hér á landi skv. 7. mgr. 8. gr. laga nr. 45/1996. Hins vegar er þeim sem fengið höfðu skráð ættarnöfn í þjóðskrá fram að gildistöku laga, nr. 37/1991, heimilt að bera þau áfram sem og niðjum þeirra.

Með fyrstu lögum hér á landi um mannanöfn var þegnum landsins í fyrsta skipti löglega heimilt, með konunglegu leyfisbréfi, að taka ættarnöfn. Lögin voru nr. 41/1913 og tóku almennt gildi 1. janúar 1914. Aftur á móti hafði, fyrir gildistöku framangreindra laga, tíðkast

meðal velmegandi landsmanna að taka upp ættarnöfn án löglegrar heimildar. Þessum mönnum var gert mögulegt að tilkynna stjórnarráðinu ættarnöfn sín fyrir 1. janúar 1915 og fá þá útgefið leyfisbréf konungs til notkunar ættarnafnsins. Þetta gerðu 12 manns og komu þá, samkvæmt lögnum, í veg fyrir að aðrir gætu tekið upp þessi ættarnöfn eftir 1. janúar 1915. Fyrir þessi leyfisbréf greiddu menn 2 kr.

Á árabílinu frá 1. janúar 1915 og fram til gildistöku nýrra laga um mannanöfn nr. 54/1925 var mönnum heimilt að taka upp ættarnöfn og svokölluð kenningarnöfn. Fyrir þessi ættarnöfn urðu menn að greiða 10 kr. Ættarnöfnin voru, eins og almennt er í öðrum löndum, ætluð til að ganga til niðja þess sem tók það upp. Kenningarnöfn voru einungis ætluð nafnbera einum. Þess má geta að einungis einn maður tók upp kenningarnafn fyrir sig og annar maður tók upp kenningarnöfn fyrir börn sín, sem voru fuglaheiti.

Samkvæmt lögnum frá 1913 skyldi stjórnarráðið láta semja og gefa út leiðbeiningar um orð og heiti, sem fallin þóttu til að hafa að ættarnöfnum. Á árabílinu frá 1915 til 1925 tóku fjölmargir upp ættarnöfn með konunglegu leyfisbréfi. Árlega gaf stjórnarráðið út skrá yfir ættarnöfn, sem tekin höfðu verið upp það árið. Þegar flett er í þessari ættarnafnaskrá stjórnarráðsins kemur í ljós að á fyrstu árunum enda mörg nafnanna á dal, fjörð, berg, stað, lín, land, holt, sen, fell og fells, svo einhver dæmi séu tekin. Snemma fór þó að bera á tilhneigingu manna til að gera eiginnöfn í eignarfalli að ættarnöfnum. Aðrir héldu sig við kenninafn föður sem ættarnafn en slepptu þá öðru s-inu af, t.d. kenninafninu Ólafsson. Þá fór að bera á því að hefðbundið kenninafn væri gert að ættarnafni. Enn fremur voru dæmi þess að fleiri en einn fengu að taka upp sama ættarnafnið. Þá voru allmörg nöfn sem í dag eru almenn eiginnöfn tekin upp sem ættarnöfn.

Með lögum um mannanöfn frá árinu 1925 var upptaka nýrra ættarnafna bönnuð. Aftur á móti var í þessum lögum þeim gert heimilt, sem tekið höfðu upp ættarnöfn án konunglegrar heimildar, fyrir gildistöku laganna frá 1913, en höfðu aflað sér slíks leyfis fyrir 1. janúar 1915, að bera þessi ættarnöfn til sinna niðja. Þeir sem fengu konunglegt leyfisbréf eftir 1. janúar 1915 fram að lögnum 1925 áttu einungis að geta borið ættarnafnið sjálfir og börn þeirra; sem sagt ekki frekari niðjar.

Við gildistöku mannanafnalaganna 1925 var engin allsherjar almannaskráning hér á landi og því ekkert almennt stjórnvald til staðar til þess að fylgjast með og skrá og taka afstöðu til nafna manna í samfélaginu. Því gat hver og einn hagað framsetningu nafna sinna að eigin vild. Þekkt er dæmi úr dagblaði um mann sem bar ættarnafn, skv. lögnum frá 1913, þar sem hann vekur athygli annarra manna á rétti sínum til ættarnafnsins og bannar öðrum notkun þess, að viðlögdum aðgerðum.

Þegar þjóðskrá var komið á stofn með lögum, sem tóku gildi árið 1953, var tekið allsherjarmantal í landinu 16. október 1952. Þetta manntal og annað manntal frá 1950 varð stofninn að svokallaðri allsherjar almannaskráningu þjóðskrár, sem nú er haldið úti af Þjóðskrá Íslands. Við gerð fyrstu almannaskráningarinnar kom í ljós að íbúar landsins gáfu upp allskonar eiginnöfn, kenninöfn og ættarnöfn. Engin tók voru á því að sannreyna rétt manna til m.a. ýmissa ættarnafna sem þeir sögðust bera og hefðu borið lengi.

Þegar horfði til þess að ný lög um mannanöfn yrðu sett á árinu 1991 þurfti m.a. að taka afstöðu til þess hvað gera skyldi við ættarnöfn sem tekin höfðu verið upp á árabílinu frá 1925 til 1991. Ekki þótti gerlegt, með ýmsum rökum, að meina mönnum notkun þeirra áfram. Á sama tíma lá fyrir að ógerningur var að sjá af sumum ættarnöfnum, sem fengin voru með konunglegu leyfisbréfi, hvort þau væru almenn kenninöfn margra manna eða eignarfall af eiginnafni sem margir báru. Því var lagt til við lagasetninguna að hrófla ekki við notkun manna almennt á ættarnöfnum, sem skráð höfðu verið í þjóðskrá, hvort sem þau hefðu verið tekin

upp með formlegum hætti eða ekki. Þetta helgaðist einnig af því að fyrir lá að ný ættarnöfn yrði ekki heimilt að taka upp með þessum lögum.

Ýmsir hafa gagnrýnt að heimild til upptöku ættarnafna sé bundin við tiltekna þegna landsins eftir ætt og uppruna. Erlendir ríkisborgarar sem hér búa og niðjar þeirra bera flestir ættarnöfn og fá þeir íslenskt ríkisfang er þeim og börnum þeirra sömuleiðis heimilt að bera ættarnafn. Erlendum ríkisborgurum búsettum hér á landi hefur fjölgað umtalsvert á undanförunum árum og voru þann 1. janúar 2020 um 50.000 talsins af alls rúmlega 364.000 íbúum landsins, eða 13,6%, sbr. upplýsingar á vef Hagstofu Íslands. Þykir sumum það vera brot á jafnræðisreglu að mismuna fólki með þessum hætti um notkun ættarnafna. Öðrum hefur þótt núgildandi lög um mannanöfn fela í sér viðunandi málamiðlun um heimild til notkunar ættarnafna Með lögum, nr. 45/1996, var búinn til nýr flokkur nafna, svo kölluð „millinöfn“, sem m.a. voru hugsuð sem ígildi ættarnafna, en komu þó hvorki í stað þeirra né kenninafna. Öllum er heimilt að taka upp millinafn en bera þarf kenninafn að auki. Að banna upptöku nýrra ættarnafna, en heimila þó áfram þau ættarnöfn sem skráð hafa verið fram að tilteknum tíma, var talið koma í veg fyrir að sá íslenski kenninafnasiður að kenna sig til foreldris, myndi falla niður.

Með frumvarpi því sem nú er lagt fram er gert ráð fyrir því að öllum verði heimilt að taka sér ættarnafn. Þá vaknar sú spurning hvort ættarnöfn þeirra sem nú bera þau í þjóðskrá verði öðrum óheimil. Er lagasetningarvaldinu óheimilt að leyfa almenna upptöku hvaða ættarnafns sem er, óháð því hvort ættarnafnið var keypt með konunglegu leyfisbréfi eða tekið upp án sérstakrar heimildar? Er hægt nú að ganga á rétt ættarnafnabera, þegar sagt hefur verið við fyrri lagasetningar að ættarnöfnin megi viðkomandi ætt nota eftirleiðis? Með mannanafnalögum frá 1925 taldi lagasetningarvaldið að hægt væri að takmarka notkun flestra ættarnafna við nafnbera sjálfan og börn hans. Aftur á móti gekk þetta ekki eftir í framkvæmd eins og að framan greinir.

Nú er staðan sú að mörg keyptu ættarnafnanna er ómögulegt að greina frá almennum kenninöfnum eða nöfnum sem eru mynduð sem eignarfall af eiginnafrni eða er almennt eiginnafrn. Þá er ljóst að sum þessara ættarnafna hafa fallið úr notkun. Þekkt er frá mörgum löndum að þegar ákveðinn fjöldi manna er farinn að bera sama ættarnafnið þá er öllum öðrum heimilt að taka það upp. Þá tíðkaðist áratugum saman að börnum væru gefin (oftast við skírn), sem annað eiginnafrn, eitthvert ættarnafn sem skráð hafði verið með konunglegu leyfisbréfi. Gat það í sumum tilvikum verið af frændsemi við ættarnafnsberann eða af virðingu við hann, vinnusambandi eða t.d. af engum sérstökum samskiptum eða tilefni. Þessi ættarnafna – eiginöfn hafa svo sum hver borist á milli kynslóða í viðkomandi fjölskyldum, allt fram til loka árs 1991. Fá dæmi eru til um opinberar mótbárur eða aðgerðir þeirra sem löglega öðluðust ættarnöfn sín gegn þeim sem fóru að bera þau án sérstakrar opinberrar heimildar. Þess má geta að um áratuga skeið var annað eiginnafrna manna sjaldnast sýnilegt í þjóðskrá, þó svo að menn bæru þau samkvæmt kirkjubókum. Eftir að fleiri nöfn (stafir) fóru að birtast í þjóðskrá urðu þessi ættarnafna – eiginöfn sýnilegri, án þess að það hafi kallað á sérstakar mótbárur niðja leyfisberahafans.

Ef ættarnöfn eiga að njóta sérstakrar verndar er erfitt að sjá að vernd ættarnafna sem eru sams konar og almenn kenninöfn geti notið slíkrar verndar. Þrátt fyrir að þeim sem höfðu skráð ættarnöfn við gildistöku laga nr. 37/1991 hafi verið heimilað að halda þeim og þau unnið sér ákveðna hefð, sem veiti fjölskyldunni rétt til að bera þau áfram, er ekki þar með sagt að löggjafanum sé ekki heimilt að móta nýja stefnu og auka frelsi annarra til að taka upp sömu ættarnöfn. Að viðhalda sérstakri vernd gagnvart sumum ættarnöfnum en ekki öðrum er ekki talið vera í samræmi við jafnræðisreglu og er gengið út frá því í frumvarpi þessu.

Ef frumvarp þetta verður að lögum, og með hagsmuni þeirra í huga sem nú bera ættarnöfn sem tekin hafa verið upp hér á landi með ýmsum hætti, er þó lagt til að berist Þjóðskrá Íslands beiðni um upptöku ættarnafns sem aðrir bera í Þjóðskrá, þá skuli stofnunin upplýsa þá sem ættarnafnið bera og eru lögráða um beiðnina og taka fram að ættarnafnið verði skráð hjá viðkomandi, ef ekki berast mótmælt innan þriggja mánaða með fyrirhugaðri málssókn. Ef þessi mótmæli kæmu fram yrði ekki af skráningu ættarnafnsins að svo stöddu.

Um lista yfir birt ættarnöfn í Stjórnartíðindum, B-deild. vísast til meðfylgjandi fylgiskjals.

2.4. Þörf á breytingum

Lög um mannanöfn, nr. 45/1996, eru komin til ára sinna en þau hafa verið í gildi í tæpan aldarfjórðung. Lögin hafa sætt töluverðri gagnrýni. Snýr hún helst að áskilnaði um að nöfn megi ekki brjóta í bág við íslenskt málkerfi en einnig að þeim skilyrðum að eiginnafn skuli geta tekið íslenska eignarfallsendingu eða hafa unnið sér hefði í íslensku máli. Hefur umboðsmaður Alþingis meðal annars bent á í álitinu sínu í máli, nr. 4254/2004, að almennar reglur um íslenskt málkerfi hafi ekki verið lögfestar og kerfið byggi því á ólögfestum reglum sem grundvallaðar séu á hefðum. Mannanafnanefnd hefur því þurft að leggja mat á það í úrskurðum um upptöku nýrra nafna hvort ný nöfn uppfylli það skilyrði laganna að brjóta ekki í bága við íslenskt málkerfi. Þá telja sumir að lögin séu of ströng og vegi þannig að friðhelgi einkalífs og samrýmist ekki nútímasamfélagi. Ákvæði laganna um ættarnöfn sem heimila tilteknum hópi að bera ættarnöfn á grundvelli erfðaréttar og nánast einkarétti viðkomandi ættar hefur mörgum einnig þótt ýta undir ójafnræði.

Þar sem samsetning þjóðfélagsins hefur tekið miklum breytingum á þeim árum sem liðin eru frá setningu gildandi laga um mannanöfn má ef til vill segja að lögin séu barn síns tíma og hafi að nokkru leyti runnið sitt skeið. Því sé tími kominn á heildarendurskoðun löggjafarinnar. Þar sem efni frumvarpsins felur í sér víðtækar breytingar á lögum um mannanöfn var talið rétt að leggja fram ný heildarlög um mannanöfn fremur en að gera tillögu að breytingum á gildandi lögum.

Við undirbúning frumvarps þessa hefur verið litið til þeirra breytinga sem orðið hafa á íslensku samfélagi frá gildistöku laga nr. 45/1996. Þar sem Þjóðskrá Íslands fer með skráningar á nöfnum fólks hér á landi, og aðkoma stofnunarinnar að málaflokknum því víðtæk, var aflað upplýsinga frá stofnuninni og einnig litið til athugasemda sem hún veitti innanríkisráðuneytinu við vinnslu áðurnefnds frumvarps sem lagt var fram á vef ráðuneytisins árið 2016. Þá voru fyrrnefndar kannanir sem fram fóru á vef innanríkisráðuneytisins og síðar umsagnir um áform dómsmálaráðuneytisins um breytingu á lögum hafðar til hliðsjónar. Jafnframt var tekið tillit til úrskurða og ákvarðana mannanafnanefndar og dómaframkvæmdar. Vegna samsetningar þjóðfélagsins í dag er töluverður fjöldi erlendra nafna og ættarnafna nú skráð hér á landi, meðan flestir íslenskir ríkisborgarar sem ekki eru af erlendu bergi brotnir hafa ekki heimild til að taka upp ættarnöfn eða skrá nafn sitt með erlendum bókstöfum nema í undantekningartilvikum. Hins vegar má skynja töluverðan áhuga á ættarnöfnum sem rekja má til þeirra undirtekta sem millnöfn hafa fengið eftir að þau voru heimiluð. Þá hafa beiðnir til mannanafnanefndar um upptöku nýrra nafna og ritun nafna með erlendum bókstöfum, svo og synjanir nefndarinnar á sumum þeirra beiðna, bent til þess að reglur laganna séu helst til strangar. Þess má þó geta að sú breyting var gerð á gildandi lögum um mannanöfn með lögum um kynrænt sjálfræði, nr. 80/2019, að fellt var brott það ákvæði úr lögum að stúlkum skuli gefa kvenmannsnafn og drengjum karlmannsnafn. Þá var einstaklingi sem hefur hlutlaus kynskráningu í Þjóðskrá heimilað að nota nafn föður eða móður í eignarfalli sem kenninafn án viðbótarinnar – son, dóttir eða bur, en síðastnefnda endingin á kenninafni var heimiluð með

sömu löggjöf. Sömuleiðis voru reglur um nafnbreytingu samhliða breytingu á skráningu kyns í þjóðskrá rýmkaðar.

Umsagnir sem sendar hafa verið vegna áforma dómsmálaráðuneytisins um breytingu á löggjöf um mannanöfn og um frumvarp það sem innanríkisráðuneytið lagði fram á vef ráðuneytisins til umsagnar árið 2016 benda flestar til þess að þörf sé á að rýmka reglur um mannanöfn. Þá má nefna að nokkur þingmannafrumvörp um breytingu á löggjöf um mannanöfn hafa verið lögð fram á Alþingi á undanförunum árum, sbr. 339. mál lagt fram á 133. löggjafarþingi 2006–2007, 389. mál lagt fram á 144. löggjafarþingi, 83. mál lagt fram á 148. löggjafarþingi og 9. mál lagt fram á 149. löggjafarþingi. Umsagnir sem sendar hafa verið allsherjar- og menntamálanefnd Alþingis vegna þeirra frumvarpa gefa til kynna svipaða niðurstöðu. Mismunandi skoðanir koma þó fram í umsögnum um það hversu miklar breytingar ætti að gera á löggjöf um mannanöfn og hvort viðamiklar breytingar muni ógna íslenskum nafnahefðum. Við vinnslu þessa frumvarps er íslensk mannanafnahefð höfð að leiðarljósi að vissu marki enda talið mikilvægt að henni verði við haldið svo sem mögulegt er þó að frelsi til nafngiftar verði rýmkað. Lagt er til að heimildir til vals á eiginnöfnum verði með litlum takmörkunum en gengið er út frá því að áfram verði kenning til foreldris áberandi, sem er helsta sérstaða íslenskra laga um mannanöfn, þrátt fyrir heimild til upptöku ættarnafna.

3. Meginefni frumvarpsins.

Með frumvarpi þessu er lagt til að lögfest verði ný heildarlöggjöf um mannanöfn. Samhliða falli úr gildi lög um mannanöfn nr. 45/1996. Markmiðið með frumvarpinu er að einfalda reglur um mannanöfn og afnema eins og unnt er þær takmarkanir sem eru í dag á skráningu nafna, bæði eiginnafna og kenninafna og auka heimildir til nafnbreytinga. Með því er reynt að tryggja sem best rétt fólks til að ráða sjálft nöfnum sínum og barna sinna. Er þannig leitast við að aðlaga lögin betur að ríkjandi viðhorfum og aðstæðum í þjóðfélaginu í dag. Þá miðar frumvarpið einnig að því að jafna rétt manna til notkunar nafna en sumir telja núgildandi lög fela í sér ákveðna mismunun á rétti til nafns, einkum þegar kemur að upptöku ættarnafna. Frumvarpið gengur samt sem áður út frá því að sá siður verði enn við lýði að kenna sig til foreldris eins og verið hefur hér á landi um ómunatíð, þó reglurnar verði mun rýmri en í gildandi lögum. Ákvæði um skráningu og notkun nafns verða efnislega sambærileg ákvæðum gildandi laga. Nánar tiltekið eru helstu breytingar sem lagðar eru til í frumvarpinu eftirfarandi:

Lagt er til að ekki verði takmörk á fjölda eiginnafna og kenninafna. Er þar komið til móts við rétt þeirra sem fara með forsjá barns til að ráða nafni þess og réttur löggjafans til afskipta af nafngjöfum þar með takmarkaður. Einnig er börnum frá 15 ára aldri tryggður sjálfsákvörðunarréttur þegar kemur að nafnbreytingum, auk þess sem leitast er við að tryggja betur rétt yngri barna til að taka þátt í slíkri ákvörðun, í samræmi við 12. gr. samnings Sameinuðu þjóðanna um réttindi barnsins, sbr. lög nr. 19/2013. Felldar verði niður reglur um að eiginnöfn skuli geta tekið íslenska eignarfallsendingu eða hafa unnið sér hefði í íslensku máli. Einnig er fellt brott ákvæði um að nafn megi ekki brjóta í bág við íslenskt málkerfi og að það skuli ritað í samræmi við almennar ritreglur íslensks máls nema hefð sé fyrir öðrum rithætti þess. Eingöngu er gert að skilyrði að eiginnafn sé í nefnifalli og án greinis og að eiginnöfn og kenninöfn skuli auðkennd með stórum upphafsstaf. Ákvæði laganna um ritun nafns hafa sætt gagnrýni. Meðal annars hefur umboðsmaður Alþingis bent á í áliti sínu í máli, nr. 4254/2004, að almennar reglur um íslenskt málkerfi hafi ekki verið lögfestar og þegar sleppi reglum sem settar hafa verið um stafsetningu og greinarmerkjasetningu byggi íslenskt málkerfi á ólögfestum reglum sem grundvallaðar séu á hefðum. Einnig hefur verið bent á að beiting hefðarákvæðis sé vandmeðfarið enda á það sér ekki beina stoð í lögum. Ritháttur nafna

hefur einmitt verið nokkuð algeng ástæða fyrir því að mannanafnanefnd hefur orðið að hafna beiðni um upptöku nýrra nafna. Sú rýmkun sem lögð er til á ritun nafna hefur auk þess í för með sér að niður falla takmarkanir á notkun erlendra nafna, en kveðið er á um að nöfn skuli rita með bókstöfum íslenska nútímastafrófsins með viðauka, sem er stafirnir c, q, w og z. Í íslenska nútímastafrófinu eru 32 eftirfarandi stafir: a, á, b, d, ð, e, é, f, g, h, i, í, j, k, l, m, n, o, ó, p, t, s, t, u, ú, v, x, y, ý, þ, æ, ö. Það nýmæli er lagt til í frumvarpinu að heimilt verði að taka upp ættarnöfn, en það hefur ekki verið lagalega heimilt frá setningu laga nr. 54/1925. Hins vegar er lagt er til að millinöfn verði lögð niður, en álitamál er um hvort upptaka þeirra hafi náð þeim tilgangi sem að var stefnt þegar þau voru lögfest. Virðist þeim að einhverju leyti hafa verið ætlað að koma í stað ættarnafna og vera einhvers konar ígildi þeirra, en að notkun ættarnafna sem kenninafna myndi að sama skapi minnka. Verði ættarnöfn heimilud er ekki lengur talin þörf á millinöfnum. Áfram er gert ráð fyrir kenningu til foreldris eins og hefð hefur verið hér á landi og er heimild til upptöku ættarnafna ekki ætlað að ganga gegn þeim aldagamla menningararfi. Í samræmi við það markmið frumvarpsins að virða rétt einstaklingsins til að ráða sjálfur nafni sínu er lagt til að heimildir til nafnbreytinga verði víðtækari en nú er. Þá er lagt til að hætt verði að halda mannanafnaskrá í þeirri mynd sem hún er í dag, en það er skrá yfir eiginnöfn sem teljast heimil, og hefur það verið eitt af hlutverkum mannanafnanefndar að halda utan um þá skrá. Hins vegar er gert ráð fyrir að Þjóðskrá Íslands haldi skrá yfir þau eiginnöfn sem skráð hafa verið í Þjóðskrá og að hún verði aðgengileg almenningi án endurgjalds. Skráin verði eingöngu til upplýsinga. Lagt er til að mannanafnanefnd verði lögð niður. Sú breyting leiðir af þeim víðtæku breytingum sem frumvarpið felur í sér, en telja verður að mun minni þörf verði fyrir aðkomu nefndar að skráningu nafna verði frumvarpið að lögum, þar sem skráning þeirra verður háð óverulegum takmörkunum. Hins vegar er mikilvægt að unnt verði að úrskurða á stjórnsýslustigi í ágreiningsmálum sem upp kunna að koma um nafngiftir. Í ljósi þess að lagt er til í frumvarpinu að felldar verði brott allflestar reglur núgildandi laga um heimildir til skráningar nafns, verður að gera ráð fyrir að mun færri mál sæti kærú af þessu tilefni en verið hefur. Er gengið út frá því í frumvarpinu að úrskurðir um þau álitamál verði hjá ráðuneytinu. Sú breyting er enn fremur lögð til að tilkynning til Þjóðskrár Íslands um nafn barns verði eingöngu á ábyrgð forsjármanna barns en horfið verði frá því að prestar þjóðkirkjunnar og prestar eða forstöðumenn skráðra trúfélaga og lífsskoðunarfélaga tilkynni um nafn barns sem því er gefið við skírn eða sérstaka athöfn. Ákvæði um að stúlkum skuli gefa kvenmannsnöfn og drengjum karlmannsnöfn hefur þegar verið fellt úr lögum með lögum um kynrænt sjálfræði, nr. 80/2019, og er ekki lögð til breyting á því. Áfram er lagt til að nafn megi ekki vera nafnbera til ama en það byggir meðal annars á umsögnum Barnaverndarstofu og umboðsmanns barna um frumvörp þar sem lagt var til að ákvæðið félli brott. Var bent á að nauðsynlegt væri að hafa eftirlit með nafngiftum barna. Um mikilvæga hagsmuni barns væri að ræða og vanlíðan vegna nafns gæti haft neikvæð áhrif á sjálfsmynd þess. Sambærileg ákvæði eru í löggjöf allra hinna Norðurlandanna um mannanöfn. Í umsögnunum er einnig vísað til þeirrar skyldu löggjafans að tryggja börnum þá vernd sem velferð þeirra krefst, sbr. 3. mgr. 76. gr. stjórnarskrárinnar og sáttmála Sameinuðu þjóðanna um réttindi barnsins, sbr. lög nr. 19/2013.

4. Samræmi við stjórnarskrá og alþjóðlegar skuldbindingar.

Í 1. mgr. 71. gr. stjórnarskrárinnar segir að allir skuli njóta friðhelgi einkalífs, heimilis og fjölskyldu. Samkvæmt 3. mgr. sömu greinar má, þrátt fyrir ákvæði 1. mgr., með sérstakri lagaheimild takmarka á annan hátt friðhelgi einkalífs, heimilis eða fjölskyldu ef brýna nauðsyn ber til vegna réttinda annarra. Í dómi Héraðsdóms Reykjavíkur, sem kveðinn var upp 31.

janúar 2013, og fjallaði um rétt stúlku til að bera nafn sem skráð var sem karlmannsafn (nafnið Blær), byggði dómurinn á því að réttur manns til nafns félli undir vernd ákvæðis stjórnarskrárinnar um friðhelgi einkalífs. Því til stuðnings var vísað í dómaframkvæmd Mannréttindadómstóls Evrópu, sem fellt hefur réttinn til nafns undir 8. gr. mannréttindasáttmála Evrópu, en ákvæðið er efnislega samhljóða 1. mgr. 71. gr. stjórnarskrárinnar. Af því leiðir að réttur til nafns verði aðeins takmarkaður með sérstakri lagaheimild ef brýna nauðsyn ber til vegna réttinda annarra, sbr. fyrirnefnda 3. mgr. 71. gr. stjórnarskrárinnar og 2. mgr. 8. gr. mannréttindasáttmála Evrópu. Dóminum var ekki skotið til Hæstaréttar Íslands. Af niðurstöðu dómsins, sem heimilaði stúlku að taka upp nafn sem skráð var sem karlmannsnafn, má sjá að dómurinn telur að skilyrði 71. gr. stjórnarskrárinnar hafi ekki verið uppfyllt um að hagsmunir samfélagsins séu ríkari en hagsmunir einstaklingsins í þessu máli. Þannig sé ekki réttlætandi á grundvelli 3. mgr. 71. gr. að skerða rétt stefnanda til að bera framangreint nafn. Þá taldi dómurinn að heimildir mannanafnanefndar til að hafna nafngift skyldu skýrðar þröngt. Mannréttindadómstóll Evrópu hefur fellt nokkra dóma í málum er varða mannanöfn. Telur dómurinn það geta þjónað hagsmunum samfélagsins að ríki geti stjórnað vali á nöfnum innan hvers ríkis. Þannig sé hægt að verja hagsmuni barna gegn því að hljóta nafn sem geti valdið því erfiðleikum. Lög um mannanöfn þjóni því bæði hagsmunum samfélagsins og barna þess. Dómstóllinn telur einnig að ríki hafi mikið svigrúm til lagasetningar á þessu tiltekna sviði. Telur dómstóllinn að ákvarðanir um mannanöfn þurfi að uppfylla skilyrði þess að jafnvægi sé milli hagsmuna ríkisins og borgara.

Talið er að breytingar þær sem lagðar eru til í frumvarpi þessu séu til samræmis við framangreind mannréttindaákvæði. Einnig er talið að þær breytingar sem lagðar eru til séu í samræmi við samning Sameinuðu þjóðanna um réttindi barnsins, sbr. lög nr. 19/2013, þar sem leitast er við að tryggja betur að virtur sé réttur barna til þátttöku áður en nafni þeirra er breytt, sbr. 12. gr. sáttmálans. Að öðru leyti vekur frumvarpið ekki upp spurningar er varða stjórnarskrá eða alþjóðlegar skuldbindingar.

5. Samráð.

.....

6. Mat á áhrifum.

Efni frumvarpsins snertir alla einstaklinga sem skráðir eru hér á landi í þjóðskrá. Verði frumvarpið að lögum eykur það til muna frelsi einstaklinga til að velja sér og börnum sínum eiginnöfn og kenninöfn og frelsi til að breyta nöfnum verður víðtækara en nú er. Einnig er sjálfsákvörðunarréttur barna betur tryggður með frumvarpinu og réttur yngri barna til að taka þátt í breytingum á nafni sínu. Gera má ráð fyrir að breytingin leiði til þess að ágreiningsmálum og dómsmálum um mannanöfn fækki til muna, en að sama skapi gæt beiðnum til Þjóðskrár Íslands um nafnbreytingar fjölgað. Hins vegar mun vinna Þjóðskrár Íslands er tengst hefur verkefnum mannanafnanefndar falla niður samhliða niðurlagningu þeirrar nefndar, en þess í stað verður stofnuninni falið það verkefni að halda skrá um mannanöfn.

Verði frumvarpið óbreytt að lögum er því ekki gert ráð fyrir að lögfesting þess hafi fjárhagsleg áhrif á ríkissjóð né sveitarfélögin sem nokkru nemur.

Ekki er gert ráð fyrir að frumvarpið hafi áhrif á jafnrétti eða stöðu kynjanna.

Um einstakar greinar frumvarpsins.

Um 1. gr.

Í þessari grein er kveðið á um að öllum sé skylt að bera að minnsta kosti eitt eiginnafn og eitt kenninafn. Sú breyting er gerð frá gildandi lögum að lagt er til að millinöfn verði felld niður. Þeir sem tekið hafa upp millinafn í gildistíð laga nr. 45/1996 eiga rétt á að bera það áfram en geta breytt því í ættarnafn eða eiginnafn eftir atvikum. Ákvæði 1. mgr. gerir einnig ráð fyrir þeirri breytingu að ekki verður takmörkun á fjölda eiginnafna sem einstaklingur getur borið, eins og nú er, en í lögum í dag er kveðið á um að eiginnöfn megi ekki vera fleiri en þrjú og að eiginnafn og millinafn megi aldrei vera fleiri en þrjú samtals. Frumvarpið gerir einnig ráð fyrir að fjöldi kenninafna verði án takmarkana.

Þrátt fyrir ákvæði um skyldu til að bera bæði eiginnafn og kenninafn kann að vera hefð fyrir því í einstaka löndum að gera ekki greinarmun á eiginnafni og kenninafni eða að einstaklingur beri aðeins eitt nafn. Er þá gert ráð fyrir að Þjóðskrá Íslands hafi það til hliðsjónar við skráningu nafns ef færð eru fram haldbær rök fyrir þeirri hefð með vísun til viðhlítandi gagna.

Ákvæði um skyldu til að gefa barni nafn innan sex mánaða frá fæðingu þess er óbreytt frá ákvæði 1. mgr. 2. gr. laga um mannanöfn nr. 45/1996. Sambærilegt ákvæði er í mannanafnalöggjöf hinna Norðurlandanna, þó þannig að í Svíþjóð er fresturinn þrjú mánuðir.

Um 2. gr.

Í þessari grein er tilgreint að þeir sem fara með forsjá barns séu einir ábyrgir fyrir því að Þjóðskrá Íslands sé tilkynnt um eiginnafn eða eiginnöfn barns og einnig hvernig skrá skuli kenninafn þess eða kenninöfn. Séu forsjármenn tveir verða þeir báðir að koma að tilkynningunni. Samkvæmt þessu öðlast barn formlega nafn með tilkynningu til Þjóðskrár Íslands. Tilkynningar til Þjóðskrár Íslands eru að jafnaði á rafrænu formi á vef stofnunarinnar skra.is. Í þessu felst sú breyting að horfið er frá því að prestar þjóðkirkjunnar og prestar eða forstöðumenn skráðra trúfélaga eða lífsskoðunarfélaga eða einstaklingar sem starfa í umboði þeirra fari lengur með það hlutverk gagnvart Þjóðskrá Íslands að tilkynna um nafn barns, svo sem nú er kveðið á um í 2. mgr. 2. gr. laga um mannanöfn. Þó barn sé skírt í þjóðkirkjunni eða gefið nafn við skírni eða við athöfn hjá skráðu trúfélagi eða lífsskoðunarfélagi verður það samt á ábyrgð forsjármanna að tilkynna nafnið til Þjóðskrár Íslands og ekki verður tekið við tilkynningum frá prestum þjóðkirkjunnar eða prestum og forstöðumönnum skráðra trúfélaga og lífsskoðunarfélaga. Sú staða kann að koma upp að leggja þurfi fram skírnarvottorð, svo sem við tiltekna umsóknir eða skráningar í öðrum löndum. Hafi barn verið skírt í þjóðkirkjunni eða skírt hjá skráðu trúfélagi ættu forsjármenn að geta óskað eftir vottorði frá þjóðkirkjunni eða hlutaðeigandi félagi. Ekki verður lengur gert ráð fyrir að Þjóðskrá Íslands berist skírnarvottorð frá þjóðkirkjunni eða skráðu trúfélagi eða vottorð frá lífsskoðunarfélagi um athöfnina.

Um 3. gr.

Í 1. mgr. koma fram tæknileg skilyrði þess að hægt sé að skrá nafn hjá Þjóðskrá Íslands. Eru þessi skilyrði tvenns konar. Annars vegar þarf að skrá a.m.k. tvö nöfn, eitt eiginnafn og eitt kenninafn (en kenninöfn eru föðurnöfn, móðurnöfn og ættarnöfn). Hins vegar þurfa nöfnin að vera rituð með bókstöfum íslenska nútímastafrófsins. Íslenskt nútímastafróf með 36 stöfum er tilgreint í staðlinum ÍST 130:2004. Því fylgir sú athugasemd að stafrófið sé stundum nefnt íslenskt nútímastafróf með viðauka, þar sem viðaukinn er stafirnir c, q, w og z. Ef viðaukinn er undanskilinn hefur stafrófið 32 stafi en ekki 36. Nöfn verða því hvorki skráð með annars konar lettri eða öðrum bókstöfum og ekki er gert ráð fyrir að nafn sé skráð með stökum

bókstöfum, tölustöfum, greinarmerkjum eða eftir atvikum öðrum táknum. Er þessi áskilnaður nauðsynlegur vegna tilgreiningar nafna í opinberum skráum og skjölum, svo sem í vegabréfum. Þó getur verið heimilt að tengja tvö kenninöfn með bandstriki en ekki með samtengingu. Í 1. mgr. er einnig lögð fram sú tillaga að hefðbundinn rithátt nafna megi að jafnaði ekki afbaka. Ekki er gert ráð fyrir að ákvæðið eigi við um t.d. rithátt sem tíðkaðist hér á árum áður í íslensku máli, eins og t.d. Pjetur eða Gunnarr. Er ákvæðinu fremur ætlað að eiga við ef nafn er á augljósan hátt fært úr lagi. Lagt er til að Þjóðskrá Íslands geti leitað álitis nafnfræðisviðs Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum áður en ákvörðun er tekin um nafn sem vekur spurningar hjá sérfræðingi stofnunarinnar um ritun nafna. Ef nafn er ritað með öðru lettri ber að rita það samkvæmt viðurkenndum umritunarreglum eins og tíðkast hefur hér á landi.

Í 2. mgr. er áskilnaður um að við tilkynningu um nafn skuli gefa upp birtingarnafn. Birtingarnafn getur verið fullt nafn eða stytta útgáfa af fullu nafni einstaklings eða skammstöfum. Það skal bera með sér að minnsta kosti eitt eigin nafn og eitt kenni nafn hans. Í lögum um skráningu einstaklinga, nr. 140/2019, er hugtakið birtingarnafn skilgreint í 1. tölul. 4. gr. sem nafn eins og því er miðlað í Þjóðskrá. Í athugasemdum með frumvarpi að lögnum segir að birtingarnafn endurspeglar að öllu jöfnu fullt nafn einstaklings, en heimilt sé að stytta nafn gerist þess þörf. Er í því sambandi vísað til heimildar í 20. gr. nógildandi laga um mannanöfn nr. 45/1996. Enn fremur segir að birtingarnafn sé það nafn sem er miðlað áfram til endanotenda Þjóðskrár, þ.e. þeir sem fletta upp í Þjóðskrá, og er því það nafn sem opinberir aðilar eiga að sjá í sínum kerfum. Fullt nafn er hins vegar ritað í vegabréf, nafnskírteini, fæðingarvottorð og önnur vottorð útgefin af Þjóðskrá Íslands. Rökin fyrir birtingarnafni séu meðal annars þau að samræmi sé í miðlun á nafni einstaklings, þ.e. að miðlarar og endanotendur stytta ekki nöfn með mismunandi hætti í tilvikum þar sem nafn er of langt í eigin upplýsingakerfum eða t.d. þegar birta á nafn á skilríkjum, bréfum, greiðslukortum o.s.frv. Hér verður að hafa í huga að ritun í vegabréf er háð alþjóðlegum stöðlum um 38 stafbil. Gengið er út frá því að við styttingu nafns verði farið að reglum um viðurkenndar umritunarreglur, sbr. nú reglur birtar í Stjórnartíðindum, B- deild, nr. 1025/2011, um skráningu nafna, þegar ekki er unnt að skrá nafn manns að fullu í Þjóðskrá og ekki næst samkomulag um hvernig með skuli fara.

Í 3. mgr. er lagt til að ráðherra geti sett reglugerð um nánari framkvæmd um tilkynningu nafna og ritun þeirra. Þar sem víðtækar breytingar á skráningu nafna eru lagðar til í frumvarpinu geta komið upp tilvik sem nauðsynlegt kann að vera að skilgreina nánari í reglugerð.

Um 4. gr.

Hér eru sett fram lágmarksákvæði um ritun eigin nafns, en þau eru mun færri en kveðið er á um í gildandi lögum. Gerð er eingöngu sú krafa að eigin nafn sé ritað í nefnifalli og án greinis. Rýmkun reglnanna felur einnig í sér að erlend eigin nöfn verða heimiluð og ekki er gert ráð fyrir að þau þurfi að laga að íslensku beygingakerfi.

Í 2. mgr. er sá fyrirvari gerður um skráningu eigin nafna að þau megi ekki vera svo svipuð heiti á almennt þekktum lögaðila, að lögmætir hagsmunir geti raskast. Eðli máls samkvæmt á sama við um kenninöfn, sbr. 8. mgr. 5. gr.

Í 3. mgr. er sambærilegt ákvæði og verið hefur alla tíð í löggjöf um mannanöfn hér á landi þar sem lagt er til að nafn megi ekki vera nafnbera til ama. Er ákvæðinu ætlað að gæta hagsmuna ólöggráða barna og hugsað til að koma í veg fyrir nafngjafir sem almennt geta talist íþyngjandi. Eins og fram kemur í almennum athugasemdum hafa umboðsmaður barna og Barnaverndarstofa meðal annars bent á nauðsyn þess að ákvæði um eftirlit með nafngiftum

barna sé í lögum, þó tilvikin séu fá. Er bent á að það að bera nafn sem er barni til ama geti haft í för með sé mikla vanlíðan og skaðað sjálfsmynd barns um aldur og ævi. Eftirlit með nafngiftum barna sé nauðsynlegt þar sem um mikilvæga hagsmuni sé að ræða. Því sé nauðsynlegt að hægt sé að grípa inn í ef ástæða þykir til. Er meðal annars vísað til skyldu löggjafans að veita börnum þá vernd sem þau eiga skilið á grundvelli 3. mgr. 76. gr. stjórnarskrárinnar og barnasáttmála Sameinuðu þjóðanna. Túlkun ákvæðisins getur þó verið vandmeðfarin og er mikilvægt að beita því varlega.

Í 4. mgr. er lagt til ákvæði um að Þjóðskrá Íslands skuli, ef henni berst tilkynning um nafn barns sem sérfræðingur hennar í skráningu nafna telur að geti verið barni til ama, taki til úrskurðar hvort heimila skuli skráningu nafnsins. Sama á við ef nafn þykir bersýnilega óviðeigandi sem nafn. Þá er lagt til að stofnunin geti leitað álits nafnfræðisviðs Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum áður en ákvörðun er tekin, en stofnunin vinnur meðal annars að rannsóknum sem tengjast nöfnum og veitir þjónustu og svarar fyrirspurnum um mál er snerta nafnfræði. Að mati Barnaverndarstofu þykir eðlilegra að það stjórnvald sem vinnur með skráningu nafna taki upp mál sem varða nafngift barna fremur en barnaverndaryfirvöld. Ef Þjóðskrá Íslands synjar skráningu nafns á þessum forsendum er unnt að skjóta þeirri ákvörðun til ráðuneytisins. Sambærilegt ákvæði er að finna í löggjöf allra Norðurlandanna.

Um 5. gr.

Hér er mælt fyrir um að kenninöfn geti verið kenning til foreldris og ættarnöfn. Kenning til foreldris getur verið kenning til annars eða beggja eins og heimilt hefur verið. Enn fremur gæti kenning verið til kynforeldris og stjúpforeldris ef svo ber við, sbr. heimild 6. gr. Sú breyting er hins vegar lögð til frá gildandi lögum að ekki eru settar skorður við notkun ættarnafna eins og þær sem fram koma í 5. mgr. 8. gr. laga nr. 45/1996. Þar segir að maður, sem samkvæmt þjóðskrá bar ættarnafn við gildistöku þeirra laga eða bar ættarnafn í gildistíð laga nr. 37/1991, megi bera það áfram. Sama gildi um niðja hans hvort heldur er í karlegg eða kvenlegg. Í frumvarpinu felst það nýmæli að heimild til notkunar ættarnafna verður ekki bundin við þá einstaklinga sem bera eða báru ættarnafn í tíð gildandi laga, heldur verður öllum heimil notkun þeirra, sbr. tillögu 6. mgr. Ákvæði um bann við upptöku ættarnafna, sem verið hefur í löggjöf um mannanöfn allt frá setningu laga nr. 54/1925, verður því fellt úr lögum nái frumvarp þetta fram að ganga. Rétt þykir þó að gera ráð fyrir því að þeir sem bera ættarnöfn nú í þjóðskrá og sætti sig ekki við að aðrir þeim óskyldir eða ótengdir taki upp ættarnafnið, gefist ráðrúm til að kanna hvort með málið skuli fara fyrir dómstól til að freista þess að fá staðfest að þeir einir hafi rétt til ættarnafnsins. Gert er ráð fyrir að ráðherra geti sett reglugerð um nánari framkvæmd á upptöku ættarnafna. Frumvarpið gerir jafnframt ráð fyrir að hægt verði að nota bæði kenningu til foreldra og að bera ættarnafn eða ættarnöfn, en þeir sem hafa heimild til að bera ættarnafn í dag geta notað það sem kenninafn ásamt kenningu til annars foreldris, sbr. 2. mgr. 8. gr. laga nr. 45/1996.

Í 3. mgr. er ákvæði sem svarar að nokkru leyti til 16. gr. laga nr. 45/1996, þar sem heimilt getur verið ef sérstaklega stendur, á að taka upp kenninafn sambærilegt við kenningu til foreldris, án þess þó að kenningin tengist foreldri. Ýmsar gildar ástæður geta legið til þess að einstaklingur vilji kenna sig á annan hátt en til foreldris án þess að taka upp ættarnafn. Kenninafnið kann til dæmis að vera einstaklingi til ama eða skaða sjálfsmynd hans. Þá getur verið að samskipti við kynforeldri hafi verið lítil sem engin og að viðkomandi óski að kenna sig til einhvers nákomins einstaklings, svo sem ættingja, stjúpforeldris eða fósturfórelldris. Rétt þykir að rökstuðningur liggi fyrir beiðni um kenninafn samkvæmt 3. mgr. og ef mögulegt er samþykki þess einstaklings sem óskað er að kenna sig til ef ástæða þykir til.

Í 4. mgr. er tekið fram hvernig kenning til foreldris er mynduð en sú regla er í samræmi við ákvæði 3. mgr. 8. gr. laga nr. 45/1996. Frumvarpið gengur þannig út frá því að hver einstaklingur kenni sig til foreldris á sama hátt og tíðkast hefur hér á landi um árabil. Kenninafnið er þá myndað af nafni foreldris í eignarfalli að viðbætti endingunni son ef karlmaður er, dóttir ef kvenmaður er eða bur ef skráning kyns er hlutlaus. Eins og fram kemur í athugasemdum um 3. mgr. 8. gr. í frumvarpi því er varð að lögum nr. 45/1996 er nokkuð um að kenninöfn séu dregin af afbrigðilegu eignarfalli nafns, t.d. *Sigurðsson, Magnússon* og *Jónasdóttir* (í stað *Sigurðarson, Magnúsarson* og *Jónasardóttir*, sbr. hins vegar *Sigurðardóttir*). Segir í athugasemdunum að þótt það sé ekki sérstaklega tekið fram sé að sjálfsögðu gert ráð fyrir að þessi kenninöfn verði áfram heimil, enda hafi þau unnið sér hefð í málinu og séu mynduð í samræmi við rótgrónar orðmyndunarreglur íslenskra nafna. Ekki er gert ráð fyrir breytingu á þessu verði frumvarp þetta að lögum. Það nýmæli kemur fram í 4. mgr. að kenning til foreldris geti einnig verið á þann veg að eingöngu sé notað nafn foreldris í eignarfalli án þess að bæta við son, dóttir eða bur. Þeim sem hafa hlutlausa skráningu kyns í þjóðskrá hefur verið heimilt að nota þá kenningu frá því breyting var gerð á 3. mgr. 8. gr. laga um mannanöfn með lögum, nr. 80/2019, um kynrænt sjálfræði. Með hliðsjón af jafnræði er talið rétt að víkka þá heimild þannig að öllum verði frjálst að kenna sig með þeim hætti. Sagan sýnir að margir virðast hafa tilhneigingu til að vilja kenna sig á þann hátt. Til að mynda eru ættarnöfn sem birt voru í Stjórnartíðindum, B-deild, á árunum 1915 – 1925 mörg hver mynduð á þennan hátt og ýmsir rita kenninafn sitt í eignarfalli án endingar, þó það sé ekki skráð þannig í þjóðskrá. Hins vegar þykir ekki ástæða til að kenning sem þessi verði talin heyra undir ættarnöfn.

Í 5. mgr. er áréttuð sú heimild sem verið hefur í lögum að aðlaga megi erlent nafn sem kenninafn á sama hátt og íslensk kenninöfn. Í gildandi lögum segir að þetta sé heimilt með úrskurði mannanafnanefndar. Þar sem lagt er til að sú nefnd verði lög niður er lagt til að Þjóðskrá Íslands taki ákvörðun um skráninguna og geti leitað álits nafnfræðisviðs Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum um hvernig réttast sé að skrá nafnið.

Ekki þykir þörf á að hafa ákvæði um kenningu barns sem getið er við tæknifrjóvgun í lögum um mannanöfn, sbr. nú ákvæði í 2. mgr. 8. gr. laga nr. 45/1996, þar sem barnalög kveða skýrt á um það hverjir eru foreldri barns. Ekki þykir heldur þörf á að hafa áfram ákvæði um að ófeðrað barn geti verið kennt til afa síns, þar sem frumvarpið felur í sér mun víðtækari heimildir en nú eru til að taka upp kenninafna.

Það nýmæli er lagt til í 7. mgr. að heimilt verði að taka upp kenninafn maka síns. Í 12. gr. gildandi laga er erlendum ríkisborgara sem stofnar til hjúskapar við íslenskan ríkisborgara heimilað að taka upp ættarnafn maka síns, ef það er til, eða kenna sig til foreldris hans. Hér er hins vegar lögð til sú breyting að eingöngu verði heimilt að nota kenninafn maka, hvort sem hann hefur ættarnafn eða ekki, og að heimildin verði ekki takmörkuð við erlenda ríkisborgara heldur geti íslenskir ríkisborgarar einnig nýtt sér þessa heimild. Samngjarnt þyki að þessi regla gildi um alla þá sem skráðir eru búsettir hér á landi óháð ríkisfangi og óháð því hvort kenninafn maka hafi verið tekið upp erlendis. Nokkuð algengt hefur verið að erlendar konur taki upp kenninafn maka síns, enda hefur það verið almenn regla um aldir víða erlendis. Þá hefur nokkuð verið um það að íslenskir ríkisborgarar hafi tekið upp kenninafn maka síns við búsetu erlendis.

Um 6. gr.

Í samræmi við markmið frumvarpsins um aukið frelsi einstaklinga til að velja sér nafn er í þessari grein kveðið á um mun víðtækari heimildir til breytinga á nöfnum en nú eru, bæði eiginnöfnum og kenninöfnum. Er bæði heimilt að bæta við nöfnum eða fella niður nöfn án

Þess að fyrir því liggi alla jafna tilteknar ástæður eins og nú er mælt fyrir um. Áskilnaður sem nú er í lögum um að nafnbreytingar skuli einungis heimilaðar einu sinni nema sérstaklega standi á, er felldur brott. Þrátt fyrir rýmri heimildir til nafnbreytinga verður einstaklingur ávallt að bera að minnsta kosti eitt eiginnafn og eitt kenninafn eins og kveðið er á um í 1. gr. frumvarpsins og verða þau nöfn að vera skráð fullu nafni. Telja verður að um eiginlega nafnbreytingu sé að ræða þegar bætt er við nýju eiginnafni eða kenninafni eða eiginnafn eða kenninafn er felld niður, sbr. einnig 8. gr. frumvarpsins. Ef aðeins er óskað breytingar á ritun nafns, sbr. 10. gr. frumvarpsins, er ekki um nafnbreytingu að ræða. Allar breytingar ber eftir atvikum að tilkynna eða sækja um til Þjóðskrár Íslands.

Lögð er til sú breyting þegar kemur að nafnbreytingum barna að forsjármenn skuli standa að breytingu á nafni barns sem ekki hefur náð 15 ára aldri, en í dag eiga forsjármenn alltaf að standa að breytingu á nafni barns sem er undir 18 ára aldri. Áfram er gerð sú krafa að séu forsjármenn tveir skuli þeir báðir standa að beiðni. Frá því er þó sú undantekning að ef barn sem er í varanlegu fóstri er kennt til fósturforeldris, þá getur beiðnin komið frá fósturforeldrum þó forsjáin sé hjá baraverndarnefnd. Sambærileg regla er í lögum í dag, sbr. 5. mgr. 14. gr. laga nr. 45/1996.

Lagt er til það nýmæli í 3. mgr. að barn sem orðið er 15 ára geti sjálft óskað eftir breytingu á nafni sínu án aðkomu forsjáraðila. Er sú tillaga í samræmi við stigvaxandi sjálfsákvörðunarrétt barna eftir aldri og þroska. Þó er gert ráð fyrir að þeim er fara með forsjá barns sé kynnt breyting á nafni barns.

Samkvæmt gildandi lögum er breyting á nafni barns háð samþykki þess hafi það náð 12 ára aldri. Í 12. gr. samnings Sameinuðu þjóðanna um réttindi barnsins sem lögfestur var hér á landi með lögum, nr. 19/2013, er ákvæði um rétt barna til að láta skoðanir sínar í ljós í málum sem það varða í samræmi við aldur þess og þroska. Með hliðsjón af því þykir rétt að afnema aldursmörk laganna til að tryggja að haft sé samráð við barn undir 12 ára aldri hafi það náð þroska til að koma sjónarmiðum sínum að við mögulegar breytingar á nafni sínu, sbr. ákvæði 10. mgr.

Eins og nógildandi lög kveða á um er gert ráð fyrir að ef breyta á nafni barns og forsjá þess hefur breyst frá því barninu var gefið nafn, skuli leita samþykkis þess foreldris sem með forsjána fór á þeim tíma. Þó samþykki liggi ekki fyrir hefur Þjóðskrár Íslands engu að síður getað heimilað nafnbreytingu ef ótvíræðir hagsmunir barns mæla með því. Í frumvarpinu er lagt til það nýmæli að ekki skuli leita samþykkis ef það er talið vera til verulegs óhagræðis fyrir barn. Sama á við ef kenna á barn sem er í varanlegu fóstri til fósturforeldris. Er þetta meðal annars lagt til með hagsmunum barns að leiðarljósi, ef sanngjarnt má telja að heimila nafnbreytingu af sérstökum ástæðum án þess að leitað sé eftir samþykki foreldris.

Önnur ákvæði greinarinnar eru sambærileg ákvæðum gildandi laga um kenningu til stjúpforeldris, og nafnbreytingar við ættleiðingu og þarfnast ekki skýringa.

Um 7. gr.

Ákvæði þessarar greinar er efnislega samhljóða 1. mgr. 18. gr. laga nr. 45/1996. Tekið er fram að við skráningu á kenninafni barns eftir fæðingu þess skuli það kennt til foreldris eða eftir atvikum skráð með ættarnafn skv. 2. mgr. 5. gr., þar til Þjóðskrár Íslands hefur verið tilkynnt um kenninafn barns. Ef barn er ófæðrað skal barn kennt til fyrsta eiginnafns þess sem fæðir barnið eða skráð með ættarnafn eftir því sem við á. Ef foreldrar eru í hjúskap eða skráðri sambúð skal barn á sama hátt vera kennt til þess sem ekki fæðir barnið, þar sem sú kenning er algengust.

Um 8. gr.

Ákvæði þessarar greinar eru samhljóða 2. og 3. mgr. 18. gr. laga nr. 45/1996. Nauðsynlegt er að skýrt sé hvaða breytingar á skráningu nafns séu bundnar leyfi, sem greiða þarf fyrir samkvæmt lögum um aukatekjur ríkissjóðs, og hvaða skráning er heimil án þess að greiðsla komi til. Allar breytingar á skráningu eiginnafna og kenninafna skulu tilkynntar Þjóðskrá Íslands. Ekki er greitt fyrir fyrstu skráningu eiginnafns og kenninafns í Þjóðskrá, en breytingar á skráningu eiginnafns og kenninafns eru taldar vera nafnbreytingar sem greiða skal gjald fyrir, að undanskilinni breytingu skv. 4. mgr. 5. gr. frumvarpsins og undanþágum sem fram koma í 26. tölul. 14. gr. laga um aukatekjur ríkissjóðs.

Í 2. mgr. er tekið fram að breyting á nafni taki ekki gildi fyrr en hún hefur verið færð í Þjóðskrá. Málsgreinin er samhljóða 3. mgr. 18. gr. laga nr. 45/1996. Nauðsynlegt er að skýrt sé kveðið á um það hvenær breyting á skráningu nafns tekur gildi. Er það meðal annars til að koma í veg fyrir ósamræmi þegar kemur að notkun nafns og skráningu nafns. Talið er rétt að hafa áfram heimild til breytingar á skráningu millinafns. Þó lagt sé til að millinöfn verði felld niður má gera ráð fyrir einhverjum breytingum á skráningu þeirra yfir í eiginnöfn eða kenninöfn verði frumvarpið að lögum, þó svo að gert sé ráð fyrir að þau geti staðið áfram sem millinöfn.

Um 9. gr.

Hér er tekið upp sambærilegt ákvæði við það sem nú er að finna í 19. gr. laga um mannanöfn. Er þar kveðið á um að skráð birtingarnafn í Þjóðskrá ráði skráningu nafnsins í opinberum skráum og í opinberum gögnum en þar má sem dæmi nefna kjörskrá, vegabréf og önnur skilríki. Þá skulu menn jafnframt tjá nafn sitt með þeim sama hætti í skiptum við opinbera aðila við samningsgerð og í öllum öðrum lögskiptum, enda mikilvægt að ekki leiki vafi á því við hvern er átt við slíkar aðstæður.

Um 10. gr.

Þessi grein er að mestu samhljóða 1. og 2. málsl. 20. gr. laga nr. 45/1996, og lýtur að því að heimilt sé að breyta ritun nafns í Þjóðskrá án þess að um sé að ræða eiginlega nafnbreytingu. Nafn er þá áfram skráð óbreytt í kerfi Þjóðskrár þó nafnritunin geti verið á annan hátt. Sú breyting er lögð til frá gildandi lögum að lagt er til að breyting á nafnritun skuli fara eftir reglum sem ráðherra setur að höfðu samráði við Þjóðskrá Íslands í stað samráðs við mannanafnanefnd, þar sem gert er ráð fyrir að hún verði lögð niður.

Um 11. gr.

Þessi grein svarar til 25. gr. laga nr. 45/1996 og fjallar um að Þjóðskrá Íslands sé heimilt að beita dagsektum ef barni hefur ekki verið gefið nafn innan sex mánaða frá fæðingu án þess að fyrir því liggi gildar ástæður. Sú breyting er þó lögð til að hámarksfjárhæð dagsekta geti verið allt að 2.000 kr., í stað 1.000 kr. eins og nú er bundið í lögum, og að hún miðist við vísitölu neysluverðs í janúar 2020. Nauðsynlegt þykir að hafa dagsektarákvæði í lögum til að tryggja meðal annars rétt barns til skráningar nafns.

Um 12. gr.

Þar sem frumvarpið gerir ráð fyrir að mannanafnanefnd verði lögð niður og þau verkefni sem hún hefur á hendi, er hér lagt til það nýmæli að Þjóðskrá Íslands sjái um að halda skrá yfir þau eiginnöfn sem skráð eru í Þjóðskrá. Er talið mikilvægt að skrá yfir eiginnöfn sé aðgengileg til upplýsinga og að unnt verði að fletta upp í henni án endurgjalds.

Um 13. gr.

Ákvæði þessarar greinar eru samhljóða ákvæði 26. gr. laga nr. 45/1996 og fjalla um heimild ríkisstjórnarinnar til að gera samninga við önnur ríki um mörk milli íslenskrar og erlendrar mannanafnalöggjafar og þarfnast ekki skýringar.

Um 14. gr.

Hér er kveðið á um heimild til setningar reglugerðar um nánari framkvæmd laganna. Vegna viðamikilla breytinga á löggjöf um mannanöfn kann að vera að upp komi álitafni um nánari skýringar á lögnum svo sem um tæknileg atriði skráningar.

Um 15. gr.

Í þessari grein er ákvæði um að heimilt sé að kæra til ráðuneytisins ákvarðanir Þjóðskrár Íslands samkvæmt lögnum. Greinin þarfnast ekki skýringa.